

NON-STANDARD TESTS IN MOTHER TONGUE EDUCATION AND IMPROVEMENT OF METHODOLOGY OF THEIR USE

Murodova Ruksora Ismatilla qizi
Chirchik State Pedagogical Institute of Tashkent Region

ABSTRACT

This article discusses the effectiveness of tests, assignments, and educational games in developing speaking skills in the native language methodology.

Keywords: speech, thinking, fluency, pronunciation, skill, written speech, oral speech, text, assignment.

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada ona tili metodikasida nutqiy ko'nikmalarni o'stirishda testsinovlari, topshiriqlar va ta'limiy o'yinlarning samarasi haqida fikr-mulohazalar bildirildi.

Kalit so'zlar: nutq, tafakkur, ravon, talaffuz, malaka, yozma nutq, og'zaki nutq, matn, topshiriq.

INTRODUCTION

Ona tili ta'limi bolalarning tafakkur qilish faoliyatini kengaytirishga, erkin fikrlay olishi, o'zgalar fikrini tinglashi, o'z fikrlarini og'zaki va yozma ravishda ravon bayon eta olishi, jamiyat a'zolari bilan erkin muloqotda bo'la oladigan ko'nikma va malakalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu o'rinda ona tili ta'limiga o'quv fani emas, balki butun ta'lim tizimini uyushtiruvchi ta'lim jarayoni sifatida qaraladi.

Nutq-kishi faoliyatining turi, til vositalari (so'z, so'z birikmasi, gap) asosida tafakkurni ishga solishdir. Nutq o'zaro aloqa va xabar, o'z fikrini his-hayajon bilan ifodalash va boshqalarga ta'sir etish vazifasini bajaradi.

Yaxshi rivojlangan nutq jamiyatda kishi faoliyatining muhim vositalaridan biri sifatida xizmat qiladi. O'quvchi uchun esa nutq maktabda muvaffaqiyatli ta'lim olish qurolidir

Nutq o'stirish nima? Agar o'quvchi va uning tilidan bajargan ishlari ko'zda tutilsa, nutq o'stirish deganda tilni har tomonlama faol amaliy o'zlashtirish tushuniladi. Agar o'qituvchi ko'zda tutilsa, nutq o'stirish deganda, o'quvchilarning tilning talaffuzi, lug'ati, sintaktik qurilishi va bog'lanishli nutqni faol egallashlariga yordam beradigan metod va usullarni qo'llash tushuniladi.

Nutq o'stirishda uch yo'nalish aniq ajratiladi: 1) so'z ustida ishlash; 2) so'z birikmasi va gap ustida ishlash; 3) bog'lanishli nutq ustida ishlash.

Ko'rsatilgan uch yo'nalish parallel olib boriladi: lug'at ishi gap uchun material beradi; so'z, so'z birikmasi va gap ustida ishlash bog'lanishli nutqqa tayyorlaydi. O'z navbatida bog'lanishli nutq hikoya va insho lug'atini boyitish vositasi bo'lib xizmat qiladi.

Yozma nutqni rivojlantirish og'zaki nutqqa qaraganda ancha murakkab jarayon sanaladi. Chunki u o'quvchilardan grammatik va mazmun jihatidan to'g'ri jumla qurishni, har bir so'zni

o'z o'rnida to'g'ri qo'llashni, fikrni ixcham, izchil, ifodali, uslub jihatidan sodda va ravon ifodalashni, bayon qilingan fikrlar sosida xulosalar chiqarishni talab etadi. Bu nutqning murakkab tabiati yana shundaki, u imlo, tinish belgilari va uslub bilan bog'liq. So'zni to'g'ri yozish, tinish belgilarini o'rinli qo'llash, fikrni uslub talabiga muvofiq bayon qilish o'quvchidan katta mas'uliyatni talab etadi. Shu sababli nutqning bu turi ancha sekin va murakkab kechadi. Yozma nutqning o'ziga xos xususiyatlaridan yana biri uni tekshirish, tuzatish, takomillashtirish mumkinligidir. Bu jihatdan u og'zaki nutqqa qaraganda ancha qulay imkoniyatlarga ega. O'quvchi yozma nutqdagi xato va kamchiliklar ustida ishlaydi, ularni bartaraf etadi, keyingi ishlarida bu xato va kamchiliklarga yo'l qo'ymaslikka intiladi.

Ona tili darslarida o'qituvchi shuni ham unutmaslik lozimki, ko'pincha o'quvchilar yozma ishlarda imlo va tinish belgilariga katta e'tibor berib, matnning mazmuni ustida yetarli ish olib bormaydilar. Matnlarda ko'pincha mavzuga aloqasi bo'lmagan fikrlar ustunlik qilib, asosiy fikr e'tibordan chetda qoladi. Shuning uchun ona tili mashg'ulotlarida o'quvchilar diqqati faqat imlo va tinish belgilariga emas, balki bayon qilinayotgan fikrning asosli dalillarga ega bo'lishi, materialning to'g'ri joylashtirilishi, fikrning nutq sharoitiga mos holda to'g'ri bayon qilinishiga ham qaratilishi lozim.

Ona tili mashg'ulotlarida shunday holatni vujudga keltirish lozimki, o'quvchi yaratgan matnidan qoniqish hosil qilsin. Bu uni o'z nutqini takomillashtirib borishga ilhomlantiradi.

O'quvchilar mustaqil ravishda ijodiy fikrlasalar fikr mahsulini nutq sharoitiga mos ravishda og'zaki, yozma shakllarda to'g'ri, ravon ifodalay olsalar, demak, ona tili mashg'ulotlari samarali o'tgan bo'ladi.

Ona tili mashg'ulotlarida o'quvchilar nutqning rivojlanishini qiyinlashtirayotgan omillardan yana biri o'quvchilarning uyda, ko'chada yoki sinfdan tashqari paytlarda tojik, turkman, qirg'iz yoki boshqa (sheva) tilda so'zlashib, maktabda o'zbek tilida o'qishidir. Etnografik ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, jumhuriyatimiz hududida juda ko'p tojiklar, turkmanlar, qirg'izlar, qozoqlar yashaydi. Ularning ko'pchiligi uyda tojik, qirg'iz va hokazo tilda so'zlashib, maktabda o'zbek tilida o'qishdi. Bu hol, shubhasiz, o'quvchilarda tilning boy imkoniyatlaridan foydalangan holda o'z fikrini erkin bayon qilish imkoniyatini chegaralaydi.

Yuqorida sanab o'tilgan salbiy omillardan tashqari ona tilimizdan sinfdan va maktabdan tashqari olib boriladigan ishlarning mundarija va mazmun jihatdan bo'shligi, yagona nutq rejimiga hamisha ham rioya qilmaslik, ota-onalarning bola nutqi ustida yetarli ishlamasligi kabi o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqini rivojlantirishga salbiy ta'sir qiladi.

Tilni amalda o'zlashtirish ona tilining barcha tovush birliklarini (tovush – bo'g'in – ibora - matn) tinglab ajratib olish va ularni to'g'ri talaffuz qilishni nazarda tutadi, shuning uchun maktabgacha yoshdagi bolada tovushni talaffuz qilishni shakllantirish borasidagi ishlar muntazam ravishda olib borilishi lozim.

Ohang, tembr, pauza, urg'ulashning turli xillari tovush ifodaliligining muhim vositalari hisoblanadi.

O'quvchiga intonatsiyadan to'g'ri foydalanishni, bildirilayotgan fikrning nafaqat mazmuniy ahamiyatini, balki emotsional xususiyatlarini ham bergan holda, uning intonatsion tasvirini qurishni o'rgatish juda muhim. SHu bilan parallel ravishda, vaziyatdan kelib chiqqan holda, talaffuz tempi, past-balandligini to'g'ri qo'llash, tovushlar, so'zlar, iboralar, gaplarni aniq talaffuz qilish (diksiya) qobiliyatini shakllantirish ishlari ham olib borilishi lozim.

O'quvchilarda nutqning intonatsion jihatiga diqqat-e'tibor qaratishni tarbiyalar ekan, katta yoshli odam (pedagog) uning nutqni tinglash qobiliyatini, tembr (har bir tovushning o'ziga xos bo'lgan sifati) va vaznni his qilish, tovush kuchini sezishni rivojlantiradi, bu esa kelgusida musiqa tinglash qobiliyatini rivojlantirishga ham ta'sir ko'rsatadi.

Nutq intonatsiyasi, tovushning ifodaliligi ustidagi ishlar bolalarning bildirilayotgan fikrga nisbatan, matndan kelib chiqqan holda, ovozini balandlatib yoki pasaytirib, talaffuz qilinayotgan matnga mantiqiy va emotsional urg'u berish orqali o'z munosabatini bildirishni o'rganishlari uchun zarur. Buning uchun pedagog tegishli topshiriqlardan ko'proq foydalanishi lozim. Aynan ushbu qobiliyatlar o'quvchiga turlicha intonatsion ifodalashni talab qiluvchi turli xildagi ravon fikrlarni tuzish – hikoya qilish, tasvirlash, mulohaza yuritish uchun zarur bo'ladi. Tarbiyachi nutqning tovush jihatini rivojlantirar ekan, bolaga fikrlarning predmet, fikr bildirish mavzusi va tinglovchilardan kelib chiqqan holda kommunikatsiya maqsadlari va shartlariga mos kelishini hisobga olishni o'rgatishi lozim.

Nutqning past-balandligi o'rinli bo'lishi, tezligi esa atrofdagi muhitga va fikrning maqsadiga mos kelishi lozim. Yaxshi, to'g'ri nutqning muhim ko'rsatkichi bo'lib uning ravonligi hisoblanadi.

Artikulyasion va intonatsion qobiliyatlarning uzviy bog'liqligi keng ma'nodagi tinglash va artikulyasion-talaffuz ko'nikmalarini shakllantirishni nazarda tutadi.

Ish jarayonida o'qituvchi bolalarga so'zning tovush tarkibini, so'zdagi urg'u o'rnini tinglab, aniqlay olishga, qofiya va vaznni his qilish tuyg'usini rivojlantirishga, aniq talaffuzni, so'zlar, iboralar, gaplarning turli intonatsion tavsiflarini bera olish qobiliyatini shakllantirishga yordam beradigan mashqlardan foydalanishi zarur.

Bu murakkab nutqiy ko'nikmalarni shakllantirish fonetik mashqlarni takrorlashni, ularni muntazam ravishda o'tkazishni talab qiladi.

Har bir nutqiy vazifa ustidagi ishlarning ustuvor yo'nalishlarini ajratar ekanmiz, ularning barchasi o'zaro bog'liqlikda va yaqin o'zaro hamkorlikda ishtirok etishini ta'kidlash lozim.

Ravon nutqni o'stirish va rivojlantirish asosida turli aloqa vositalaridan (so'zlar, gaplar, matn qismlari o'rtasida) foydalanish, turli toifadagi matnlar – tasvirlash, bayon qilish, mulohaza yuritish tuzilmasi haqidagi tasavvurlarni shakllantirish qobiliyatini o'rgatish yotadi.

Lug'atni rivojlantirishda so'zning mazmuni ustidagi ishlar dastlabki o'ringa chiqadi, chunki aynan so'zlarni matnga muvofiq holda semantik tanlab olish (ko'p ma'noli so'zlar mazmunini ochib berish, sinonimik va antonimik taqqoslashlar) til va nutq hodisalarini anglab etishni shakllantiradi.

Nutqning grammatik tuzumini o'zlashtirish ustidagi ishlar jarayonida nutqning turli qismlarida so'z hosil qilish usullarini o'rganish, til umumlashmalarini shakllantirish, shuningdek sintaktik tuzilmalar qurish (oddiy va qo'shma gaplar) vazifalari bosh vazifa sifatida namoyon bo'ladi.

Nutqning tovush madaniyatini tarbiyalashda intonatsion ifodalilik, temp, talaffuz va fikrni bayon qilishning ravonligi ustida ishlashga ko'proq ahamiyat berish darkor, zero, ravon nutqning shakllanishi ushbu ko'nikmalarga asoslanadi.

Pedagog bolalarga gaplarni parallel ravishda bog'lashni o'rgatishi zarur, bunda gaplar bir-biriga ulanmaydi, balki taqqoslanadi yoki hatto qarama-qarshi qo'yiladi (Kuchli shamol esardi. Quyvon iniga yashirinib oldi). O'quvchilarga ravon matnlar tuzishni o'rgatishda ularda mavzuni

va aytilgan soʻzning asosiy fikrini ochib berish, matnga sarlavha qoʻyish qobiliyatini rivojlantirishga alohida eʼtibor qaratish zarur.

Ravon fikrni tashkil etishda intonatsiya katta rol oʻynaydi, shuning uchun ayrim gaplar intonatsiyasidan toʻgʻri foydalanish koʻnikmasini shakllantirish umuman matnning tarkibiy birligi va mazmunan tugallanganligini qayd etishga yordam beradi. Oʻqituvchi bilan oʻquvchining birgalikdagi soʻz ijodkorligi monologik nutqni rivojlantirishning asosiy sharti hisoblanadi. Oʻqituvchi odam yoʻnaltiruvchi va aniqlashtiruvchi savollarni berish, oʻyin vaziyatlarini yaratish orqali oʻquvchi tashabbusini qoʻllab-quvvatlashi darkor. Pedagogning sekingina hikoya mazmunini, rejasini, voqealarning ehtimoliy rivojini, soʻz shaklini aytib qoʻyishi birgalikdagi soʻz ijodkorligida muhim ahamiyatga egadir.

Axborotni uzatish yoki uni bayon qilish usullariga koʻra fikr bildirishning quyidagi turlarini ajratish mumkin: tasvirlash, bayon qilish mulohaza, fikrlarida kontaminatsiyalangan (aralash) koʻrinishda uchrashi mumkin, yaʼni ularda tasvirlash (mulohaza) usullari bayon qilishga qoʻshilib ketadi (va aksincha).

Har xil turdagi matnlar tuzishni oʻqitishni ishlarning suhbat, oʻzining va begonalarining matnini tahlil (baholash) qilish, reja tuzish va u boʻyicha hikoya qilish, matn sxemasidan (modelidan), turli xil mashqlardan foydalanish kabi shakllarda amalga oshirish tavsiya etiladi. Oʻquvchi nutqini rivojlantirish murakkab jarayon boʻlib, unga monelik qilayotgan omillar ham faqat taʼlim mazmuni yoki oʻqituvchigagina bogʻliq emas. Barcha imkoniyatlar toʻlaligicha ishga solinsagina fikrni ogʻzaki va yozma ravishda toʻgʻri, ravon ifodalashga oʻrgatish jarayoni oson kechadi. Oʻquvchi nutqini rivojlantirishga keng yoʻl ochadi.

Bizga maʼlumki, oʻquvchilar bir xillikdan zerikadi. Shuning uchun ularni nutqini oʻstirishda doimo har xil metod va oʻyinlardan, qiziqarli usullardan foydalanish lozim. Quyida shulardan baʼzilarini misol tariqasida keltiramiz.

Zanjir

Oʻqituvchi yozuv taxtasiga bir nechta soʻz yozib qoʻyadi. Masalan: Nafisa, soat, yomgʻir, kitob kabi. Oʻquvchi mustaqil ravishda shu soʻzlar shtirokida gap tuzadilar.

Oʻzara bogʻliqlik

Oʻquvchilarga rasmi kartochkalar tarqatiladi. Ular kartochkalar bilan tanishib chiqqach, oʻquvchi rasmdagi predmet haqida gapirib beradi.

Masalan: "Bu olma. Olma bogʻda oʻsadi va mevalarga kiradi. Uni oʻquvchilar juda yaxshi koʻrishadi" Keyin ikkinchi bola ham oʻzidagi predmet haqida gapiradi va oʻzidagi predmet bilan birinchi oʻquvchidagi predmetni oʻzara bogʻliqligini aytishi kerak.

Masalan: "Bu quyosh. Quyosh chiqsa havo isiydi. Uni oʻquvchilar yaxshi koʻrishadi. Quyosh isitib tosa, olma va boshqa mevalar pishadi" Keyin uchinchi oʻquvchi oʻzidagi predmet haqida gapiradi va ikkinchi boladagi predmet bilan oʻzidagi predmet orasidagi bogʻliqlikni topishi kerak. Oʻyin shu tartibda davom etadi.

Umumiylikni izlash

Oʻquvchilar aylana qurib oʻtiradilar. Olib boruvchi oʻquvchilaráan biriga toʻpni otayotib, bir-biri bilan bogʻlanmagan ikkita soʻzni aytadi. Masalan: maktab va oʻquvchi, kitob va javon, quyosh va gul... Toʻpni tutib olgan oʻquvchi soʻz juftligi orasidan umumiy belgini aytib toʻpni qaytaradi.

Safar

O'quvchilarga maktabdan yoki uylaridan ma'lum bir joygacha bo'lgan yo'lini tasvirlash topshirig'i beriladi. O'quvchi bir necha kun davomida "obyekt"ni mustaqil kuzatadilar va uni og'zaki tasvirlab beradilar. Sinchkovlik, ziyraklik, kuzatuvchanlik, atrof-muhitga diqqat-e'tibor talab etiladigan bu o'yin vositasida Vatanni sevish, tabiatga muhabbat, chor-atrofga e'tiborli bo'lish hislarini tarbiyalash mumkin. Bundan tashqari, mazkur o'yinlardan foydalanganda o'quvchilarning nutqi rivojlanadi, lug'at boyligi yanada ortadi, mustaqil fikrlash malakasi shakllanadi.

Yuqorida keltirilgan ta'limiy o'yinlar o'quvchilarning darsda faolligini oshirish bilan birga bilimlarni o'zlashtirish jarayonini yengillashtirish va mustahkamlash, nutq o'stirishga yo'naltirilgan har bir mashg'ulotni qiziqarli tashkil etishga xizmat qiladi.

Jamiyatimizni erkinlashtirish g'oyasi bevosita ta'lim jarayonida o'z ifodasini topib, uni yangidan tashkil qilish va mazmunini o'zgartirish, yanada insonparvarlashtirish, ijtimoiylashtirish va demokratlashtirish asosida ta'minlanadi.

U kim? Bu nima?

Stol ustiga bir qancha predmetlar terib qo'yiladi. O'qituvchi shu predmetlardan birortasini ta'riflaydi, o'quvchilar shu belgilar asosida gap nima haqida borayotganligini topadilar.

Bu o'yinning afzallik tomoni shundaki, undan dars davomida o'quvchilar diqqatini jamlash, qo'llariga dam berish maqsadida yoki yangi tovushlar bilan tanishtirish, ona tili darslarida yangi mavzuni bayon qilish jarayonida ham foydalanish mumkin.

Bu o'yin o'quvchilarda ziyraklik, sinchkovlik sifatlarini va mustaqil fikrlash malakalarini shakllantirishga imkon beradi. Bundan tashqari, bu o'yindan dam olish daqiqalarida ham unumli foydalanish mumkin.

Masalan: U shar shaklida. Uni katta-katta sportchilarimiz ham stadionlarda o'ynaydilar. Yosh bolalar ham uni sevib o'ynaydilar.

(Javob: «Koptok»)

Masalan" U barcha o'quvchilar o'rtog'idir. Onalarimiz ham, otalarimiz ham uni juda yaxshi ko'radilar.

(Javob: «Kitob»)

Masalan:U shunday narsaki, bizga vitaminlarga boy mevalar beradi. Xohlasak stol yoki stul ham bo'lishi mumkin.

(Javob: «Daraxt»)

Topag'on

O'qituvchi biror belgi asosida savol beradi. O'quvchilar shu belgini o'ziga jam qilgan predmetlar nomlarini yozadilar, eng ko'p to'g'ri javob topgan o'quvchilar g'olib sanaladi.

Bu topshiriqni o'tkazish o'quvchilarga so'z turkumlari haqidagi dastlabki ma'lumotlar berish jarayonini yengillashtiradi. Bundan tashqari ularning so'z boyligi ortib, ularda hozirjavoblik, ziyraklik, ijodkorlik kabi sifatlar shakllanadi, nutqi rivojlanadi.

Masalan: Savol: Nima oq rangda?

Javob: Qog'oz, daftar, surp, bulut, parda, buvumning sochlari, qor.

Savol: Nima yumshoq?

Javob: Non, xamir, yostiq, ko'rpa, paxta

Savol: Nigora nima qilayapti?

Javob: Kitob o'qiyapti, kir yuvayapti, qoshiq artayapti.

«Noto'g'ri jumla»

Bu topshiriq suratlar asosida o'tkaziladi. O'qituvchini suratni tasvir- lab berishi asnosida suratlariga tegishli bo'lmagan jummalarni ham ishlatadi. O'quvchilar ziyraklik bilan shu jummalarni topishlari lozim.

O'quvchilardan bu usul davomida ziyraklik, sinchkovlik, kuzatuvchanlik va diqqat talab qilinadi. Ular suratni sinchkovlik bilan kuzatib turib o'qituvchining hikoyasini ham diqqat bilan tinglab turadilar. Har bir noto'g'ri jumlaning topa bilish ularning o'ziga bo'lgan ishonchini va darsga qiziqishini orttiradi.

Matn ustida ishlash

Amir Temur va me'mor

Bir kuni Amir Temur tez muddatta dunyo qoyil qoladigan madrasa qurub bitirishni niyat qilibdi. Mohir me'morni chaqirib, o'sha kuniyoq ish boshlatmoqchi bo'libdi.

Me'mor bunday binoni shoshilich qurib bo'lmasligini qancha aytsa ham, Amir Temur ko'nmapti. Noiloj qolgan me'mor madrasaning joyini tayyorlab, poydevorini qo'ydirib, bir kechada g'oyib bo'libdi. Yer-u ko'kni qidirib topisholmabdi. Oradan ikki yil o'tkach haligi usta yana paydo bo'libdi-da, darg'azab Amirga :

- Siz istagan muddatda bu binoni qurib bitkazishim mumkin edi, ammo ming go'zal bo'lgani bilan uning umri uzoqqa bormasdi. O'ylanmay qilingan ishning oxiri voy. Siz aytgan binoni qurish uchun o'ylashga fursat kerak edi. Men ikki yil ko'rinmay ketgan davrimda shu haqda o'yladim. Qancha-qancha yurtlardagi qasri oliylarni ko'rib keldim. Ham boqiy, ham go'zal bo'lishi rejalarini tuzdim. Men bir bino yaratmoqchimanki, uning tepasida faqat osmon bo'ladi. Osmon xalaqit bermasa, uni yana ham balandroq ko'tarishim mumkin bo'lardi, -deb javob qilgan ekan.

1) Javoblarning mosini toping.	
1) Boqiy	A) makonni tashkil qiluvchi
2) me'mor	B) imorat va inshootlaning ost qismi
3) madrasa	C) mangu
4) poydevor	D) oliy o'quv dargohi

2) Binoni qurib bitkazishim. Ushbu so'z birikmasi qaysi kelishik qo'shimchasi orqali bog'langan va bog'lanish usulini toping	
A) jo'nalish kelishigi	
B) moslashuv usulida	
S) tushum kelishigi	
D) boshqaruv usulida	
E) bitishuv usulida.	

4. Matnda qaysi soʻzlar imlosida xatolik uchraydi. (Avval soʻzning xatosi yozilgan variantini, soʻng shu soʻzning toʻgʻri yozilishini koʻrsating. Matnda 6 ta soʻz imloviy xatolikka uchragan. Bu qoʻshma soʻzlar imlosiga tegishli emas.

5. Matnda muallif berilgan fakt(dalil)ni yozing. (20-25 soʻz)

"MATNLI TEST-SINOV TOPSHIRIGʻI"

SIRKALI KOKTEYL

I. Sirkaning ajoyib davolash hususiyati ham borligini bilasizmi?

Men mana bunday kokteyl tayyorlab koʻrishingizni maslahat beraman: uy haroratida turgan bir stakan suvga 1 oshqoshiqda sirka va bir choyqoshiqda asal qoʻshib, aralashtirib, sekin-sekin iching. Sirkali kokteyl moddalar almashinuvini, qon aylanishini yaxshilaydi oshqozon faoliyatini yaxshilaydi va kasal qoʻzgʻatuvchi mikroblarni oʻldiradi.

Shuningdek, tushki va kechki ovqatlanish oldidan ikki oshqoshiq sirka qoʻshilgan bir stakan suv ichib yuborish foydalidir. Bu sizga hech qanday parxezsiz ozishga yordam beradi, chunki suvda erigan sirka organizmdagi ortiqcha yogʻlarni osonlikcha eritib yuboradi va ishtahani susaytiradi.

II. Tomogʻ ogʻrigʻi va yoʻtalni toʻxtatishda ham sirkadan foydalansa boʻladi. Bir stakan iliq suvga 3 oshqoshiq sirka va 2 oshqoshiq asal solib eriting. Bu aralashmadan kuniga 3 martadan tomoqni chaying. Har chayganingizda suv yangitdan tayyorlangan boʻlishi kerak. Boshqacha usuli ham bor: iliq suv va sirkani teng miqdorda aralashtirib, hosil boʻlgan suyuqlikdan 10 daqiqa davomida ogʻiz bilan nafas oling.

III. Shahar chekkasiga chiqayotgan paytingizda suv bilan sirkani bir xil miqdorda qoʻshib, hosil boʻlgan suyuqlik bilan badaningizni ochiq joylarini artib chiqing – sizga hech qanaqa hashorat yaqinlashmaydi. (Gazetadan)

Birinchi savol:	Birinchi ustunda matnda berilgan soʻzlar berilgan. Ikkinchi ustundan shu shu soʻzlarga sinonim, antonim, omonim, paronim boʻlib kela oladigan birliklarni aniqlang.
1) asal 2) foyda 3) sirka 4) davo	A) sirka B) bol C) daʼvo D) suyuq E) zarar

Uchinchi savol. Berilgan fikrlarni matn asosida toʻgʻri yoki notoʻgʻri ekanligini tegishli ustunda koʻrsating.

T/r	Tushunchalar	Toʻgʻri	Notoʻgʻri
1	Sirkali kokteyl oshqozon faoliyatini yaxshilaydi.		
2	Sirka qoʻshilgan bir stakan suv ozishga yordam bermaydi.		
3	Ikki oshqoshiq sirka qoʻshilgan bir stakan suv ichish ishtahani ochib yuboradi		
4	Tomogʻ ogʻrigʻi va yoʻtalni davolashda ham sirkadan foydalaniladi.		
5	Sirkaning yana bir xususiyati: kasal qoʻzgʻatuvchi mikroblarni chaqiradi		

Toʻrtinchi savol: Matnda qaysi soʻzlar imlosida xatolik bor? (Avval soʻzning matnda xato yozilgan variantini, soʻng shu soʻzning toʻgʻri yozilishini koʻrsating. Matnda 5 ta imloviy jihatdan xato yozilgan soʻzlar berilgan)

Soʻzning matndagi xato yozilgan shakli	Shu soʻzning imloviy toʻgʻri yozilishi

Payrovlar oʻyini. Ushbu oʻyin orqali oʻquvchilarning nutqiga oʻz-oʻzidan ibora, maqollar sekin-asta kirib boradi. Ibora, maqol kabi xalq ogʻzaki ijodi naʼmunalari nutqimiz taʼsirchanligini oshiradi. Bu oʻyinni oʻtkazish uchun kichik guruhga oldindan tanlangan ibora yoki maqollar dars boshida beriladi. Bu oʻyinni qoʻllashda oʻquvchilarga shior qilib Adabiyotshunos olim Roʻzmin Keldiyorovning “Ehtiyot boʻling qalb bor” degan daʼvatini qoʻllash juda oʻrinli boʻladi. Masalan:

1. Burnidan baland gapirib boʻlmaydi.
2. Tish bergan rizq ham beradi.

3. Tishga bosgulik nima bor?

4. Tishining kovagida saqlab yurgan.

G'oyalar gilami metodi ham yozma nutq savodxonlik darajasini oshirish omillaridan biridir. O'qituvchi tomonidan tayyorlab qo'yilgan so'zlar shajarasidan o'quvchilar yangi so'zlar hosil qilishadi yoki bo'lmasa "Kapalak" usulida qo'shimchalar orqali yangi so'zlar hosil qilinib, o'sha so'zning xatosiz yozilishi ta'minlanadi. Masalan: kitob, kitobxon, kitobsevar, kitoblar, kitobda, kitobdan...

O'quvchi umumlashgan tushunchalar orqali o'z fikrini izchil va xatosiz yozib boradi, talaffuzi va imlosida farqlanishi bor so'zlar tushuntiriladi.

Jamiyat rivoji fan va texnika, ta'lim-tarbiya taraqqiyoti bilan uzviy bog'liq. Insoniyat sivilizatsiyasining quyi bosqichlarida shaxsni tarbiyalash, unga ta'lim berishga yo'naltirilgan faoliyat sodda, juda oddiy talablar asosida tashkil etilgan bo'lsa, bugungi kunga kelib ta'lim jarayonini o'ta qat'iy hamda murakkab talablar asosida yo'lga qo'yish zarurati kun tartibiga qo'yilmoqda. Chunonchi, murakkab texnika bilan ishlay oladigan, ishlab chiqarish jarayoni mohiyatini to'laqonli anglay olgan, favqulotda ro'y beruvchi vaziyatlarda ham yuzaga kelgan muammolarni ijobiy hal eta olish salohiyatiga ega bo'lgan malakali mutaxassisni tayyorlash zaruriyati ta'lim jarayonini ham texnologik yondashuv asosida tashkil etish lozimligini taqozo etmoqda.

Shu bois ijtimoiy taraqqiyot bilan uzviy aloqadorlikda rivojlanib borayotgan ta'lim tizimining vazifalari doirasi kengayib bormoqda. Tabiiy ravishda zamonaviy fan texnika yutuqlaridan samarali va unumli foydalana olish vazifasi namoyon bo'lmoqda.

Ayni vaqtda Respublika ijtimoiy hayotiga keng ko'lamlil va shiddatli tezlikdagi axborotlar oqimi kirib kelmoqda. Axborotlarni tezkor sur'atda qabul qilib olish, ularni tahlil etish, qayta ishlash, nazariy jihatdan umumlashtirish, xulosalash hamda o'quvchiga yetkazib berishni yo'lga qo'yish ta'lim tizimi oldida turgan dolzarb muammolardan biri hisoblanadi.

Ta'lim-tarbiya jarayoniga, xususan, til ta'limiga ham pedagogik texnologiyani tatbiq etish yuqorida qayd etilgan dolzarb muammoni ijobiy hal etishga xizmat qiladi.

Bu vazifani to'liq bajarish maqsadida, eng avvalo, olimlar hamda maktablar, akademik litsey, kasb-hunar kollejlari va oliy ta'lim muassasalarida ishlayotgan o'qituvchilar hamkorligida bir necha muammolarni yechish lozim. Jumladan:

- yangi pedagogik texnologiyalarning mohiyatini aniqlash va uning nazariy asoslarini yaratish;
- uning prinsiplarini ishlab chiqish;
- pedagogik texnologiyalarni amalda qo'llashning samarali yo'llarini tanlash va hokazo.

Ta'kidlangan maqsadni amalga oshirish uchun ta'limning yangi modelini yaratish taqozo qilinadi. Modelni amaliyotga tatbiq etish o'quv jarayonini texnologiyalashtirish bilan uzviy bog'liqdir. Kadrlar tayyorlash milliy dasturida "o'quv-tarbiyaviy jarayonini yangi pedagogik texnologiyalari bilan ta'minlash" 1 uning ikkinchi va uchinchi bosqichlarida bajariladigan jiddiy vazifalaridan biri sifatida belgilangan.

Ta'lim jarayonida faol o'qitish metodlarini tanlash. Ta'lim texnologiya elementlarini tanlash va amalga oshirishda ta'lim oluvchilarning o'quv bilish faoliyatlarini e'tiborga olish lozim. Amaliyotdagi oddiy qoida shu haqida guvohlik beradiki, nazariy darsning dastlabki 20 daqiqasida ta'lim oluvchilarga yangi bilimlarni berish amalga oshiriladi, keyin esa bahs-

munozara, kichik guruhlarda ishlash va boshqa shu kabi noan'anaviy metodlarni amalga oshirish orqali berilgan bilim mustahkamlanishi lozim.

Agar bilimlarni idrok qilishda bir necha sensorik kanallar birgalikda ishga solingan bo'lsa, ma'lumotlarning qisqa xotiradan uzoq xotiraga o'tish jarayoni tezlashadi, bu esa bilishning asosi bo'lib hisoblanadi.

Yo'naltiruvchi matn, muammoli vaziyat, boshqalarni o'qitish kabi usullarmustaqil o'rganilgan, tahlil va muhokama qilingan ma'lumotlarning 90 foizini xotirada saqlanashi uchun imkon beradi. Yuqoridagi ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, dars jarayonida an'anaviy metodlar qo'llanilganda, ta'lim oluvchilarning axborotni eslab qolish ko'rsatkichining eng yuqori darajasi 30 foizni tashkil etar ekan. Noan'anaviy metodlar qo'llanilganda esa, ularning axborotlarni o'zlashtirish darajasi yanada ortib boradi. Har qanday ta'limning maqsadi - bilimni hamda uni amalda qo'llay bilish ko'nikmalari va malakalarini shakllantirish, shunga zarur shaxs sifatleri va ko'rsatmalarni ishlab chiqishdir. Ekspertlarning ta'kidlashlaricha, o'qituvchilar o'rtasida o'tkazilgan so'rov natijasida adabiyotlar tahlili, dasturlar, darsliklar, dars berish amaliyotidagi o'quv maqsadlarining aksariyati kognitiv (bilishga oid) sohaga tegishli bo'lishi aniqlangan. Xuddi shu maqsadda jahon pedagogikasida fundamental izlanishlar natijasida o'quv maqsadlari taksonomiyasi vujudga kelgan. U o'quv maqsadlarini belgilashning eng ilg'or usuli bo'lib e'tirof etilgan. Taksonomiya tuzish ham nazariyotchi olimlar, ham amaliyotchi pedagoglar faoliyati samarasini oshirishning muhim omillaridan biri bo'lib hisoblanadi. O'zbekiston pedagoglari bu usulni qay darajada tezroq egallar ekanlar, ular Respublikamiz ta'lim tizimini jahon pedagogikasini ilg'or tajribalari bilan uyg'unlashuviga shu darajada jadalroq o'z hissalarini qo'shgan bo'ladilar. Bugungi kunda barcha fanlar qatori ona tili darslarini ham hozirgi zamon talablariga muvofiqlashtirish, zamonaviy ta'lim metodlari asosida o'qitish yuzasidan faol ishlar olib borilmoqda. Biroq ta'lim mazmuni, usuli va vositalarini "o'quvchilarning ijodiy, mantiqiy, obrazli va assotsiativ fikrlash, tafakkur qilish, tafakkur mahsulini og'zaki va yozma shakllarda nutq sharoitiga mos ravishda to'g'ri va ravon ifodash kompetensiyalarini rivojlantirish" 2 bosh maqsadidan kelib chiqib, izchil va sistemali, aniq amaliy natijalarni olish nuqtai nazaridan tashkil etib ta'lim samaradorligini ta'minlash dolzarb muammoligicha qolmoqda. Biz yuqorida keltirilgan muammolardan kelib chiqib ushbu maqolada ona tili darslarini o'quv maqsadlari taksonomiyasi (B.Blum taksonomiyasi)dan foydalanib o'qitishning bir qancha metod va usullarini tavsiya etishni maqsad qilib qo'ydik. Kognitiv sohaning eng quyi bosqichi "bilim" deb ataladi. Bu kimningdir faktlar va prinsiplarni eslashi demakdir. Bu bosqichda shaxs o'zlashtirgan bilimlarini eslashi, ularni nomlashi va aytib berishi mumkin.

"Tushinish" bosqichida xulosalar chiqariladi, mavjud vaziyat tahlil qilinib, unga aloqador holatlar aniqlanadi. Bu bosqichda prinsiplar va qoidalar o'rganiladi. "Qo'llash" bosqichida o'rganilganlar umumlashtiriladi va turli shakllarda qo'llaniladi. "Tahlil qilish" va "sintez" bosqichlari shaxsga berilgan holatni tahlil qilish, fakt va prinsiplarni o'rganish sohalaridan olgan bilimlari bilan bog'lash va bu orqali keng qamrovli aloqadorlikni aniqlash imkonini beradi. "Baholash" eng yuqori bosqich hisoblanadi. U shaxsga ma'lum qadriyatlarga taaluqli holatlarni baholash, shuningdek, qaror qabul qilish va muammolarni hal qilish uchun baholash instrumentlarini yaratish imkonini beradi. Jahon pedagogikasi tarixida yaratilgan taksonomiyalar haqidagi ma'lumotlarni bilish uchun quyidagi jadvalga murojaat qilamiz.

Shuni ta'kidlash lozimki, Gronland taksonomiyasidan boshqa birorta taksonomiyalarda tafakkur alohida toifa sifatida ko'rsatilmagan, barcha mualliflar esa, qiziquvchanlik va motiv kabi o'zgaruvchanlikni chetlab o'tganlar. Shuning bilan bir qatorda ularning hammasi bilimga, uni egallash va tushunishga alohida e'tibor berganlar. Xotiraga faqat Gilfordgina o'zgaruvchi sifatida qaragan, uning taksonomiyasidagi "yaratuvchanlik" tafakkurni rivojlantirishga yo'naltirilgan. Kognitiv sohada yaratilgan taksonomiyalarni taqqoslar ekanmiz, bu sohada Blum taksonomiyasidan mukammalrog'i yaratilmaganligini alohida e'tirof etish lozim. B.Blum taksonomiyasi har bir bosqichda bilimlarni aks ettirish jarayonini izchil takomillashib borishini ko'rsatadi. Agar bilish bosqichiga informatsiyani dastlabki aks ettirishni ko'rsatsa, tushunish undan ko'ra yuqoriroq bosqichni ifodalaydi. Materiallarning mohiyatini tushunish keyingi bosqichlarda (qo'llash, tahlil, sintez, baholash) kelib chiqadi. Aks ettirishning yuqori bosqichini baholash tashkil etadi.

O'quv maqsadlarining qat'iy va ishonchli tizimini yaratishni faqat nazariyotchi olimlarni qiziqtiradigan mavhum (abstrakt) vazifa deb hisoblab bo'lmaydi. Maqsadlarning aniq, tartibli va ierarxik turkumini yaratish, eng avvalo amaliyotchi pedagoglar uchun juda muhimdir. Buning sabablari quyidagicha:

1. O'quv jarayonida e'tiborni asosiy maqsadga qaratish. O'qituvchi taksonomiyadan foydalangan holda nafaqat o'quv maqsadlarni, balki asosiy vazifalarni, bundan keyingi faoliyatining tartibi va borishini ham belgilashi mumkin.

2. O'qituvchi va o'quvchilar hamkorlikdagi faoliyatining aniqligi va oshkoraligi. Aniq o'quv maqsadlari o'qituvchi uchun o'quvchilarga, ularning umumiy faoliyatidagi asosiy yo'nalishlarni tushuntirish, muhokama qila olish va ixtiyoriy qiziquvchi shaxslar (ota-onalar, tekshiruvchi) uchun ham aniq va tushunarli bo'lishini ta'minlash imkoniyatini beradi.

3. O'qitish natijalarini baholash andozasi (etalon) ni yaratish. Faoliyat natijalari orqali aniq ifodalangan o'quv maqsadlari, ularni ishonchli va xolisona baholash imkoniyatini yaratadi. Bunday etalon faqat o'qituvchi tomonidan yaratilishi shart emas. Uni ta'lim oluvchilar bilan hamkorlikda (demokratik) yaratish ham maqsadga muvofiq bo'ladi.

Endi esa ona tili darslarida fe'l so'z turkumiga oid mavzularni o'qitishda o'quv maqsadlarini B.Blum taksonomiyasidan foydalanib aniqlash yuzasidan namuna berib o'tamiz. Buning uchun ko'p javobli va nostandart testlardan foydalanish yaxshi samara beradi.

1. "Bilish" ga oid o'quv maqsadiga erishilganlik darajasini nazorat qilish va baholashda foydalaniladigan nostandart test topshirig'i:

Berilgan gaplardagi o'tgan zamon fe'llarining ma'no turlarini aniqlang va jadvalga joylashtiring.

1) Abdukarim aka bilan birgalikda to'yxonadan kelmoqda edik.

2) Kelini Mehriniso Toshkentlik, o'g'li ikkisi o'qish davrida topishgan (O.Yo.)

3) Kecha oqshom oydinda gulzor tomon borar eding.

4) Bu qissani men yozib edim.

5) Endi men o'zimning qilmishimdan pushaymon bo'ldim.(A.Q.)

<i>Aniq o'tgan zamon fe'li</i>	<i>Uzoq o'tgan zamon fe'li</i>	<i>O'tgan zamon hikoya fe'li</i>	<i>O'tgan zamon davom fe'li</i>	<i>O'tgan zamon maqsad f'li</i>

Testning javobi:

5	2	4	3	1
---	---	---	---	---

O'quvchi berilgan ushbu nostandart test topshirig'i bilan ishlash jarayonida mavzu yuzasidan dalillar va atamalarni, dalillarni tanlash usulini, turkumlashni, umumiy tushuncha va nazariyalarni bilishi namoyon bo'ladi.

1. "Tushunish" ga oid o'quv maqsadiga erishilganlik darajasini nazorat qilish va baholashda foydalaniladigan nostandart test topshirig'i:

Fe'lning xoslangan shakllarini ularning ta'riflari bilan juftlang.

1	Sifatdosh	A	Bu shakl buyruq-istak, shart mayli shakllarida kelib, gapda faqat kesim bo'lib keladigan shakldir.	
2	Ravishdosh	B	Harakat va holatning nomini bildirib, gapda otga xos vazifalarni bajaradi. Bir tomondan fe'lga, ikkinchi tomondan otga xos belgilarga ega.	
3	Harakat nomi	C	Predmetning belgisi bo'lgan harakatni bildirib, gapda asosan sifatlovchi - aniqlovchi vazifasida keladigan fe'l shaklidir.	
4	Sof fe'l	D	Harakatining boshqa bir harakatning belgisi ekanligini anglatib, gapda ergash gapning kesimi yoki hol vazifasida keladigan fe'l shaklidir.	
Javob	1-	2-	3-	4-

Javob	1-C	2-D	3-B	4-A
-------	-----	-----	-----	-----

Keltirilgan ko'p javobli test bilan ishlash natijasida o'quvchi mavzuni izohlash, tushuntirish, olingan natijani yoyish va tatbiq qilish kabi ko'nikmalarga ega bo'ladi.

2. "Bilimlarni amalda qo'llash" o'quv maqsadiga erishilganlik darajasini nazorat qilish va baholashda foydalaniladigan nostandart test topshirig'i:

Harakat fe'llari va holat fe'llarini ajrating va mos raqamlarni jadvalning o'ng tomoniga yozing.

1) yurmoq 2) chiqmoq 3) sudramoq 4) sakramoq 6) uchmoq 7) qimirlamoq 8) yugurmoq 9) ranjimoq 10) uxlamoq 11) tirjaymoq 12) xursand bo'lmoq 13) shoshmoq 14) xandon urmoq 15)shoshmoq.

<i>Fe'llarning nimani atab kelishiga ko'ra guruhlari</i>	<i>Javob raqamlari</i>
Harakat fe'llari	
Holat fe'llari	

Nostandart testning javobi:

<i>Fe'llarning nimani atab kelishiga ko'ra guruhlari</i>	<i>Javob raqamlari</i>
Harakat fe'llari	1,2,3,4,5,6,7,8
Holat fe'llari	9,10,11,12,13,14,15

Yuqoridagi nostandart testga javob topish natijasida o'quvchi mavzu yuzasidan o'rgangan tushunchalar hamda qoidalarini boshqa vaziyat va topshiriqlarni hal qilishda qo'llash imkoniyatiga ega bo'ladi.

3. "Tahlil" ga oid o'quv maqsadiga erishilganlik darajasini nazorat qilish va baholashda foydalaniladigan nostandart test topshirig'i:

Quyida berilgan fikrlarning qaysilari to'g'ri?

A. Hozirgi kelasi zamon fe'li nutq so'zlanib turgan paytda boshlanib, undan keyin davom etadigan harakatni bildiradi. Bu fe'l shakli fe'l negiziga -y (-a) qo'shimchasini qo'shish va tushlash orqali hosil bo'ladi.

B. Ish-harakatning nutq so'zlanib turgan paytga bo'lgan munosabatlarini ifodalaydigan kategoriyalar fe'l nisbatlari deyiladi.

C. Aniq kelasi zamon fe'li kelasi zamonda aniq bajariladigan ish-harakatni bildirib, unda istak ma'nosi ifodalanadi. Bu fe'l shaklida harakat nutq jarayonidan keyin bajarilishi aniq sezilib turadi. Aniq kelasi zamon fe'li fe'l negiziga -ajak (- yajak), -gay qo'shimchasini qo'shish va tushlash bilan hosil bo'ladi.

D. Kelasi zamon gumon fe'li harakatning bajarilishi haqidagi mo'ljalni, taxminni gumon tarzida ifodalaydi. Bu shakl fe'l negiziga -r(-ar) qo'shimchasini qo'shib, tushlash orqali hosil bo'ladi.

E. Kelasi zamon maqsad fe'li bajarilishi maqsad qilib qo'yilgan ish harakatni ifodalaydi. Bu fe'l shakli fe'l negizlariga -moqchi, -digan qo'shimchasini qo'shish va tushlash bilan hosil bo'ladi.

F. Hozirgi zamon davom fe'li nutq so'zlanib turgan paytda bajarilishda davom etib turgan ish-harakatni bildiradi. Bu shakl fe'l negiziga -yap,-moqda qo'shimchasini qo'shish va tushlash bilan hosil bo'ladi.

G. Harakatining boshqa bir harakatning belgisi ekanligini anglatib, gapda ergash gapning kesimi yoki hol vazifasida keladigan fe'l shakli sifatdosh deyiladi.

Javob: _____

To'g'ri javov: A, C, D, E, F

Yuqoridagi topshiriqni bajarish natijasida o'quvchi mavzuni qismlarga ajratish, bu qismlarning yoyilmasi va ular o'rtasidagi bog'lanishlarni tuzish, qismlarni tahlil qilish, yaxlitlikni tashkil qilish tamoyillari bilan tanishadi.

4. "Sintezlash" o'quv maqsadiga erishilganlik darajasini nazorat qilish va baholashda foydalaniladigan nostandart test topshirig'i:

Quyida berilgan fe'llarning tuzilish jihatidan turlarini aniqlang va jadvalga joylashtiring.

- 1) kelmoq 2) javob berdi 3) gapirdi qo'ydi 4) gapirmoq 5) yo'q qilmoq 6) aytdi qo'ydi 7) qarshi oldi 8) kirmadi qo'ydi 9) yurmoq 10) yig'lay-yig'lay.

Sodda fe'l	Qo'shma fe'l	Juft fe'l	Takroriy fe'l

Javobi:

Sodda fe'l	Qo'shma fe'l	Juft fe'l	Takroriy fe'l
1,4,9	2,7,5	3,6,8	10

Sintezlashga oid yuqoridagiga o'xshash topshiriqni bajarish asosida o'quvchi berilganlarga asoslanib yaxlit qiyofa yaratish, materialning mantiqiy tuzilishini yozma matn shaklida baholash, ichki mezonlardan kelib chiqqan holda tajriba o'tkazish rejasini tuzish, u yoki bu muammoni hal etish rejasini tuzishda o'zaro bog'liqlikda bo'lgan hodisalarning umumiyligini, bog'liqlik omilini aniqlash ko'nikmasiga ega bo'ladi.

5. "Xulosa yasash" ga oid o'quv maqsadiga erishilganlik darajasini nazorat qilish va baholashda foydalaniladigan nostandart test topshirig'i:

1. Quyidagi ko'makchi fe'llarning ma'nolari to'g'ri izohlangan juftini jadvalning javob qismiga yozing

1	O'qiy boshladi	A	Harakatning to'la bajarilishi		
2	Bajara oladi	B	Harakatning davomlilik		
3	Borib turibman, o'qib yuribdi	C	Harakatning tez va oson bajarilishi		
4	O'qib chiqdi	D	Harakatni bajarishga imkoniyat		
5	Yozib tashladik	E	Harakatni bajarishga kirishish		
Javob:	1-	2-	3-	4-	5-
Javob:	1-E	2-D	3-B	4-A	5-C

2. Fe'llarning tuslanish guruhlarini jadvalining javoblar qismiga yozing.

No	Birlik	javob		Ko'plik	javob
I shaxs	-m -ng -		I shaxs	-k -ngiz -(lar)	
II shaxs	-man -san -		II shaxs	-miz -siz -lar	
III shaxs	-ay,(-ayin) -gin -sin		III shaxs	-aylik -ingiz -sinlar	

No	Birlik	javob		Ko'plik	javob
I shaxs	-m -ng -		I shaxs	-k -ngiz -(lar)	
II shaxs	-man -san -		II shaxs	-miz -siz -lar	
III shaxs	-ay,(-ayin) -gin -sin		III shaxs	-aylik -ingiz -sinlar	

Javob:

No	Birlik	javob		Ko'plik	javob
I shaxs	-m -ng -	1-guruh	I shaxs	-k -ngiz -(lar)	1-guruh
II shaxs	-man -san -	2-guruh	II shaxs	-miz -siz -lar	2-guruh
III shaxs	-ay,(-ayin) -gin -sin	3-guruh	III shaxs	-aylik -ingiz -sinlar	3-guruh

Baholashga oid, ya'ni maqsadga muvofiq holda qo'llanilgan material yoki uslublarni baholash uchun tuzilgan testlar bilan ishlash asnosida o'quvchi o'z bilimlarini ichki va tashqi mezonlar asosida baholashni o'rganadi.

Xulosa shuki, ta'lim-tarbiya jarayonida Blum taksonomiyasiga binoan o'quv maqsadlarining aniqlanishi, o'quvchilarning o'quv maqsadlariga erishish darajasini nazorat qilish va baholashda nostandart test topshiriqlaridan foydalanish, nazoratning haqqoniyligi, keng qamrovliligini ta'minlaydi. Barcha fanlar qatori ona tili darslarida ham ta'lim oluvchilarga ma'lumot berishda ta'limning ilg'or tajribalari, zamonaviy pedagogik texnologiyalar va turli interfaol metodlar asosida ta'lim berish orqali kutilgan natijaga erishish mumkin. Qolaversa, zamonaviy ta'lim berishda o'qituvchi kasb mahoratining turli qirralarini namoyon etishi ham bu davr talabidir.

REFERENCES

1. Хайруллаева, Р. (2022). АДИБЛАР ЗИКРИЛЛА НЕЪМАТ ИЖОДИ ХАҚИДА. Мухаррир нашриёти, 1(1), 1-64.
2. Хайруллаева, Р. Л. (2021). Она тили darsliklarida o'quvchilarning lug'at boyligini oshirishga samarali yondashilmoqda. Til ta'limining uzviyligini ta'minlashda innovatsion texnologiyalar muammo va yechimlar, 1(1), 155-158.
3. Khayrullayeva, R. L. (2021). Ways and functions of students speech development. ACADEMICIA An International Multidisciplinary Research Journal, 11(12), 389-393.
4. Mutalova, D. M., Azimova, F. P., Yuldasheva, M. (2020). Some issues on perfection of the tax system of the Republic of Uzbekistan. International Journal of Psychosocial Rehabilitation, 24(2), 637-642.
5. Xalmatova, D. A. (2022). Formation of Ecological Consciousness and Culture among Young People and Developing Their Skills of Rational Approach to the Environment. EUROPEAN JOURNAL OF BUSINESS STARTUPS AND OPEN SOCIETY, 2(4), 4-7.
6. Khalmatova, D. A. (2022). How we can improve ecological culture among pupils of 9-11-grades. Oriental renaissance Innovative educational natural and social sciences, 2(2), 72-77.
7. Xalmatova, D. A. (2021). Darsdan tashqari ta'lim jarayonida o'quvchilarda ekologik madaniyatni shakllantirish (9-11) sinflar misolida. BOSHLANG'CH TA'LIM SIFAT VA SAMARADORLIGINI OSHIRISH, 1(5), 420-422.
8. Khalmatova, D. A. (2021). Formation of ecological culture in students in the process of extracurricular activities on the example of grades (9-11). АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ СОВРЕМЕННОЙ НАУКИ И ОБРАЗОВАНИЯ, 1(1), 201-203.
9. Аметовна, Ю. Т., & Назаровна, К. Х. (2020). Применение интеграции при обучении русскому языку в национальных группах. Суз санъати, (3).
10. Yuldasheva, T., & Kadirova, K. (2020). Teaching Russian with Innovative Approach. European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences, 8(7).
11. Xashimxodjayev, S. I., Sadinov, A. Z., Rajabov, S. B. (2021). Methods of automation and management of waste recycling in the digital economy. Academic research in educational sciences, 2(CSPI conference 3), 149-154.

12. Urinovich, K. A., Qobiljonovich, R. O., Baxtiyorovich, R. S., Abdulakhatov, M. M. (2021). Modern content and concept of digital economy. *ACADEMICIA An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(11), 829-832.
13. Kobilov, A.U., Rikhsimboev, O.K., Rajabov, S. B. (2021). A global approach to assessing competitiveness digital economy. *Экономика и бизнес теория и практика*, 11-2, 115-119.
14. Mutalova, D. M., Azimova, F. P., Yuldasheva, M. (2020). Some issues on perfection of the tax system of the Republic of Uzbekistan. *International Journal of Psychosocial Rehabilitation*, 24(2), 637-642.